

Kungliga bibliotekets remissvar av betänkandet Inskränkningarna i upphovsrätten (SOU 2024:4)

Sammanfattning

Kungliga bibliotekets (KB:s) remissvar utgår från myndighetens instruktion att bidra till den svenska forskningens kvalitet och det demokratiska samhällets utveckling.

KB:s ställningstagande är följande:

- KB ser positivt på en inskränkning som ger deltagare i forskargrupper rätt att använda verk i vetenskapliga forskningsprojekt samt för verifiering av forskning. KB ser dock att förslaget om inskränkning i väsentliga delar behöver förtydligas.
- KB stödjer förslagen om utvidgning av gällande inskränkning och en rätt för de angivna kulturarvsinstitutionerna att framställa exemplar för förvaltning, organisering samt annat internt bruk.
- KB ser att rätten att visa/offentligt framföra sina samlingar i kulturarvsinstitutionernas lokaler behöver omfatta allt material som institutionen har lovlig tillgång till, oavsett om materialet har offentliggjorts/utgivits eller inte.
- KB anser att ett införande av den så kallade trestegsregeln i svensk lagstiftning skapar osäkerhet för kulturarvsinstitutioner gällande om och hur de kan göra sina samlingar tillgängliga.
- KB stödjer införandet av en regel om att upphovsrätten inte hindrar att ett verk används i den allmänna eller nationella säkerhetens intresse.
- KB anser att begränsningen gällande hur länge framställda exemplar får sparas bör utgå, såväl i den befintliga inskränkningen 15 b § URL som i förslaget till ny inskränkning 15 d § URL.
- KB stödjer att verk inte får användas i strid mot köp- eller licensvillkor. Regeln bör dock förtydligas.
- KB stödjer utredningens uppfattning att ett sätt att tydliggöra förhållandet mellan upphovsrätten och pliktlagstiftningen är att lagfästa en upplysning om att upphovsrätten inte hindrar att verk används i enlighet med bestämmelserna om leverans av pliktmaterial.
- KB anser att den föreslagna regeln 25 c §, att verk får återges för att säkerställa ett korrekt genomförande av ett rättsligt eller administrativt förfarande, behöver förtydligas.

- KB förordar att en fördjupad utredning gällande parallellpublicering och sekundära publiceringsrättigheter genomförs för att undersöka om det kan bidra till att uppnå regeringens målbild om omedelbar öppen tillgång.

Ställningstagande

KB:s remissvar utgår från myndighetens instruktion att bidra till den svenska forskningens kvalitet och att stödja en demokratisk samhällsutveckling. Efterfrågan på KB:s samlingar, inte minst digitalt på distans är stor och inbegriper flera upphovsrättsliga utmaningar.

KB:s yttrande följer betänkandets disposition men begränsas till de avsnitt som berör KB. Yttrandet avslutas med avsnittet Övriga frågor.

6.2 Överväganden (trestegsregeln)

KB anser att ett införande av den så kallade trestegsregeln i svensk lagstiftning skapar osäkerhet för kulturarvsinstitutioner gällande om och hur de kan göra sina samlingar tillgängliga, och att konsekvenserna av att införa trestegsregeln i lagstiftningen inte är tillräckligt utredda. Mot bakgrund av dessa otydligheter stödjer KB i dagsläget inte att trestegsregeln uttryckligen införs i lagtexten.

Utredningen påpekar att det idag inte finns någon EU-rättslig skyldighet att införa en bestämmelse motsvarande trestegsregeln och att andra nordiska länder inte har infört sådan lagstiftning. Övriga nordiska länder har också olika tolkningar om huruvida trestegsregeln riktar sig till lagstiftaren eller om det är en tolkningsregel som ska beaktas vid varje tillämpning av en inskränkning.

10.7 Kulturarvsinstitutioners användning

KB stödjer förslagen om utvidgning av gällande inskränkning och en rätt för de angivna kulturarvsinstitutionerna att framställa exemplar för förvaltning, organisering samt annat internt bruk som påkallas av underhåll av verk som ingår i deras samlingar.

KB instämmer i att det finns ett starkt allmänintresse kopplat till att kulturarvsinstitutioners samlingar är väl beskrivna och strukturerade, och att det på så sätt blir enklare att ta del av innehållet i samlingarna, också vid datadriven forskning.

KB stödjer också förslaget att något krav på källangivelse inte bör gälla för användning enligt bestämmelserna.

10.10 Visning av exemplar samt 10.12 Offentligt framförande

KB ser att rätten att visa/offentligt framföra sina samlingar i kulturarvsinstitutionernas lokaler behöver omfatta allt material som institutionen har lovlig tillgång till oavsett om materialet har offentliggjorts/utgivits eller inte. Detta skulle då överensstämma med skrivningarna i TDM-inskränkningarna och med förslaget i 15 d § i betänkandet.

KB stödjer också att verk inte får användas i strid mot köp- eller licensvillkor, men anser att regeln bör förtydligas i så måtto att det klart framgår av lagtexten att användningen inte får stå i strid mot köp- eller licensvillkor.

10.16.2 Överväganden (Offentliga debatter, allmänna handlingar m.m.)

I denna del redovisas synpunkterna i avsnitt uppdelade efter de föreslagna paragrafer som KB vill kommentera.

25 b § andra stycket om användning av verk i den nationella säkerhetens intressen

KB stödjer införandet av en regel om att upphovsrätten inte hindrar att ett verk används i den allmänna eller nationella säkerhetens intresse. KB konstaterar att det kan krävas kompletterande reglering eller att KB erhåller ett konkret uppdrag från annan myndighet med ansvar för allmän eller nationell säkerhet för att KB ska kunna använda verk för detta ändamål.

25 b § tredje stycket om användning av verk i enlighet med pliktlagstiftningen

KB stödjer betänkandets uppfattning att ett sätt att tydliggöra förhållandet mellan upphovsrätten och pliktlagstiftningen¹ är att lagfästa en upplysning om att upphovsrätten inte hindrar att verk används i enlighet med bestämmelserna om leverans av pliktmaterial.

I betänkandets författningskommentar, s 425 står att ”I tredje stycket finns en upplysning om att upphovsrätten inte hindrar leverans av pliktexemplar enligt de lagar som gäller på området.” KB anser att, om det bara är *leverans* enligt bestämmelserna om leverans av pliktmaterial som avses, så bör det framgå av lagtexten. Om det däremot innefattar annan användning, såsom tillhandahållande av materialet, behöver det förtydligas.

25 c § om användning av verk i rättslig verksamhet

I den del av utredningen som berör den föreslagna 25 c §, att verk får återges för att säkerställa ett korrekt genomförande av ett rättsligt eller administrativt förfarande, anser KB att regeln behöver förtydligas. Det är oklart vilken dokumentation som krävs från rättsväsendet och i synnerhet från enskilda för att KB ska lämna ut material ur samlingarna utan rättighetshavarnas samtycke. Det här är ett praktiskt problem för KB redan idag eftersom material i KB:s samlingar kan återopas som bevis i såväl tvistemål som brottmål.

11.2 Överväganden (En ny inskränkning för forskning) samt 10.6 Text- och datautvinning

I detta avsnitt kommenterar KB först avsnitt 11.2, En ny inskränkning för forskning. Eftersom KB vill hålla samman synpunkter avseende begränsningen gällande hur länge

¹ Lag (1993:1392) om pliktexemplar av dokument samt Lag (2012:492) om pliktexemplar av elektroniskt material

framställda exemplar får sparas, som behandlas i både 11.2 och 10.6, så återfinns synpunkter på det sistnämnda avsnittet även här.

KB ser positivt på en inskränkning som ger deltagare i forskargrupper rätt att använda verk i vetenskapliga forskningsprojekt samt för verifiering av forskning. KB ser dock att förslaget om inskränkning i väsentliga delar behöver förtydligas.

KB vill särskilt lyfta otydligheten gällande vilka kriterier som ska vara uppfyllda för att kulturarvsinstitutionen ska anses *ingå* i ett forskningsprojekt. Det är också oklart vilka formella kriterier som behöver vara uppfyllda för att ett projekt ska utgöra ett vetenskapligt forskningsprojekt, i den mening som inskränkningen avser.

En tydlighet avseende dessa delar är nödvändig för att förstå konsekvenserna av inskränkningen och för att KB ska kunna beräkna omfattningen av det utvecklingsarbete (till exempel komplexiteten i tekniska lösningar) som kan krävas för att myndigheten ska kunna bidra till att realisera syftet med inskränkningen.

Oavsett hur inskränkningen kommer att kunna tillämpas så torde den vara så pass avgränsad att den inte kommer lösa forskningens omfattande behov av att hantera och dela digitalt material, också i form av större korpus. För att möta behoven ser KB framför sig att det rimligen kommer krävas en kombination av inskränkningar och avtalslicenser. KB vill i detta sammanhang särskilt lyfta fram behovet av en utredning för att undersöka hur avtalslicenskostnader nationellt ska hanteras. KB formulerar detta behov i myndighetens budgetunderlag 2025-2027.² I budgetunderlaget beskrivs också vilka insatser som behövs för att den nationella samlingsbaserade forskningsinfrastruktur som KB bygger upp ska vara till stöd för en ökad kvalitet i forskningen.

15 b § och 15 d § URL och införandet av DSM-direktivet

KB anser att begränsningen gällande hur länge framställda exemplar får sparas bör utgå, såväl i den befintliga inskränkningen 15 b § URL som i förslaget till ny inskränkning 15 d § URL.

KB anser att det saknas skäl för att ha en tidsaspekt om hur länge exemplar får sparas eftersom upphovsrättshavarnas intressen redan tillgodoses genom bestämmelserna i DSM-direktivet (EU) 2019/790.

I DSM-direktivet gäller primärt att materialet ska bevaras på ett säkert sätt. KB menar att det i praktiken är forskarsamhället som bäst kan avgöra vilka behov av verifiering av forskningsresultat som kan uppstå och att det väsentliga för upphovsrättshavarna bör vara att materialet bevaras på ett säkert sätt.

² Dnr KB 2024-123

Detta är också något som utredningen tar upp på s. 253. Där konstateras att texten i DSM-direktivet (EU) 2019/790 skiljer sig från 15 b § URL eftersom det i den senare finns en tidsaspekt som inte uttryckligen finns i direktivtexten.

12.2 Parallellpublicering

KB är positiva till att frågan om parallellpublicering har lyfts i utredningen, men förordar att en fördjupad utredning gällande parallellpublicering och sekundära publiceringsrättigheter genomförs för att undersöka om det kan bidra till att uppnå regeringens målbild om omedelbar öppen tillgång.³

Som nämns i betänkandet har fler europeiska länder infört reglering för att underlätta parallellpublicering. Betänkandet nämner också att det kan finnas olika vägar till detta, antingen genom undantag eller inskränkningar i upphovsrätten eller genom reglering i avtalsrätt. Utredningens uppdrag har varit att se över inskränkningar i upphovsrätten, varför betänkandet har fokuserat på detta. KB skulle välkomna en fördjupad utredning i frågan där andra vägar undersöks, bland annat en jämförelse med de europeiska länder vars nationella reglering fokuserar på upphovsmannens rätt till förfogande av verket, även då exempelvis publiceringsavtal har ingåtts med ett förlag.

Övriga frågor

TDM och AI i Bibsamavtalen

Användning av TDM vid lärosäten och myndigheter på upphovsrättsligt skyddat material i forskningssyfte, där rättigheterna tillhör förlag eller andra leverantörer av vetenskapliga tidskrifter (eller annan typ av licensierad media), har nationellt tidigare reglerats genom avtal som tecknats mellan förlag och Bibsamkonsortiet⁴. Sedan inskränkning för TDM infördes i 15 b § URL är denna typ av avtalsvillkor ogiltiga. Dock har förlag börjat introducera nya begränsningar vad gäller användningen av AI på licensierat material, vilket har medfört att det uppstått oklarhet och osäkerhet vad som gäller nationellt och inom EU och hur det förhåller sig till inskränkningen om TDM i forskningssyfte. Detta är dock inte unikt för Sverige och EU, utan sker globalt. International Coalition of Library Consortia (ICOLC) har formulerat ett uttalande om hantering av AI i licensavtal. Uttalandet är inte specifikt utformat efter regleringen inom EU utan omfattar alla marknader globalt. Bibsamkonsortiet och KB har beslutat att stödja uttalandet.

Upphovsrätt kopplad till egeninsamling i förslag till ny pliktlagstiftning

Pliktmaterialutredningen föreslår i betänkandet ”Papper, poddar och... (SOU 2021:32) att KB ska erhålla legalt stöd för så kallad egeninsamling av material från internet, såsom

³ Prop. 2020/21:60. Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige, <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2020/12/forskning-frihet-framtid--kunskap-och-innovation-for-sverige/>

⁴ Svenska universitet, högskolor, myndigheter och statliga forskningsinstitut tecknar tillsammans, genom KB, avtal för tidskrifter och databaser. Detta kallas för Bibsamkonsortiet.

svenska webbplatser. Med egeninsamling avses i pliktmaterialutredningen, som komplement till pliktleveranser, en aktiv insamling av pliktmaterial genom den pliktansvariga myndighetens (KB:s) egen försorg.

Föreliggande betänkande har inte gjort några ställningstaganden i fråga om huruvida egeninsamling, i den betydelse som pliktmaterialutredningen avser, är tillåtet enligt den nuvarande regleringen men hänvisar till Patent- och marknadsöverdomstolens (PMÖD) remissyttrande. PMÖD konstaterar att det i övriga nordiska länder genomförts lagändringar för att möjliggöra egeninsamling. I den fortsatta beredningen av en ny plikttagstiftning anser PMÖD att man bör överväga en ändring av 16 § URL så att det framgår att bibliotek får framställa exemplar av verk som gjorts tillgängliga för allmänheten i öppna nätverk (internet) för att införliva exemplaren i de egna samlingarna för bevarandeändamål. Med andra ord förordar domstolen en reglering i linje med den som förts in i den finska upphovsrättslagen. KB delar PMÖD:s bedömning.

Tillhandahållande av material som levereras till KB enligt lag (2012:492) om pliktexemplar av elektroniskt material

KB vill påminna om behovet av en tydligare rättslig grund för KB:s behandling av personuppgifter i KB:s samlingar. KB vill också i detta sammanhang särskilt aktualisera frågan om tillhandahållande av material som levereras till KB enligt lag (2012:492) om pliktexemplar av elektroniskt material. Det är en mycket prioriterad fråga för KB att myndigheten får ett tydligt uppdrag att tillhandahålla dessa pliktexemplar. Enligt dagens förordning (2012:866) om pliktexemplar av elektroniskt material saknas sådant uppdrag.

Ett tillhandahållandeuppdrag finns dock i 6 § i förordning (2008:1420) om pliktexemplar av dokument, det vill säga när det gäller fysiska pliktexemplar. Förslag på en ny reglering som bland annat syftar till att elektroniskt pliktmaterial ska kunna tillgängliggöras på liknande sätt som det fysiska pliktmaterial har presenterats i pliktmaterialutredningen. Förslaget bereds för närvarande i regeringskansliet och KB vill understryka vikten av att regeringen återkommer avseende utredningens förslag.

Karin Grönvall har beslutat detta yttrande. Verksamhetsstrateg Göran Konstenius har varit föredragande. I den slutliga handläggningen har också avdelningschef Linda Lindström, avdelningschef Emma Stockhaus, chefsjurist Karin Lodin, verksjurist Mats Niklasson, forskningsstrateg Christopher Natzén och handläggare Katarina Wiberg deltagit.

Beslutet har signerats elektroniskt.

Karin Grönvall

Riksbibliotekarie

Göran Konstenius

Verksamhetsstrateg, Avd. Insamling och metadata